

56 a Balatonnál¹

...Vörösberényben, Fűzfőn, Almádiban...

Almádiban ötvenhatban nem történt semmi! – mondják a visszaemlékezők, ha városunk múltja kerül szóba. S valóban, ha végighallgatjuk az idősebb helybélieket, megállapíthatjuk: Almádiban nem történt semmi... Semmi különleges 1956 októberében. Csak annyi, amennyi valamennyi hazai városban, faluban, tanyasoron, üdülőtelepen. A nép elzavarta a szovjet megszállókat kiszolgáló kommunistákat, s mindenütt megválasztotta a maga érdekképviselőjét, a helyi közösség alulról építkező hatalmi szervezeteit, s mindent megtett, hogy szabadon élhessen. Akár Balatonalmádiban (és környékén).

Semmi sem történt – ezt sugallja a városi lap is, amely csak a rendszerváltás után jó másfél évtizeddel, a forradalom 50. évfordulóján, 2006-ban tárja föl, miként zajlott le nálunk 1956.

Majbó Gábor, Tolner István, Szabó László s mások emlékei, valamint korabeli iratok segítségével igyekszünk rögzíteni, mi történt 60 évvel ezelőtt Almádiban, Berényben, Fűzfőn. Balatonalmádiban, az akkor önálló Vörösberényben és az az időben még Berényhez tartozó Fűzfőn és Gyártelepen... (A mai Balatonalmádi az egykor alsóörsi – tehát Zala vármegyei – Káptalanfüredből, Almádfürdőből, Budatavából és Vörösberényből állt össze.) (Az utóbbi három hely mindig Veszprém vármegyéhez tartozott.) (S a mostani település ősi magja a jó ezeréves Berény.)

A forradalom napjai

Az almádi forradalom vezetője a visszaemlékezők szerint Birkus Hubert volt, akit a veszprémi megyei bíróság 1957. november 26-án két és fél év börtönre, három évi jogvesztésre s 500 forint értékű vagyonelkobzásra ítélt. A büntetést, amelyet

SARUSI MIHÁLY (1944) író. Békéscsabán született, 2001-től Balatonalmádiban él. Két és fél évtizeden át az MTI tudósítója volt. Utóbbi művei: *Hiába – haza* (2010); *Hun fohász* (2011).

1 Részlet a szerző készülő balatoni könyvéből.

„a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel büntette” miatt kapott, az elítélt leülte. A bírósági határozatot 1989-es törvény semmisítette meg – azaz: Birkus Hubert (és annyi társa) ártatlanul szenvedett. Mint Majbó Gábor, Almádi örökös tiszteletbeli alpolgármestere elmondta, az özvegy helyett ő kérte Birkus Hubert mentesítését, és segített az aszszonynak abban, hogy megkapja a férje után a börtönévékért járó kártérítést.

Az almádi forradalmi tanács elnöke Farkas Béla volt, de őt betegsége (emlékezőink asztmát emlegetnek) megakadályozta abban, hogy valóban ő legyen az események első számú szereplője.

A veszprémi tárgyalást – testvére miatt érintettként és érdeklődőként – végigülte Majbó Gábor. (Bátyja, Majbó Béla az almádi nemzetőrség egyik szervezője volt, ő hozta a fegyvert Jutasról és Győrből a helybeli forradalmároknak, s hogy a megszállókat kiszolgáló kádárista ellenforradalom terrorbírósága ne ítélhesse el, nyugatra menekült. Amerikából a hetvenes évektől járt haza 2003-ban bekövetkezett haláláig.) A tiszteletbeli alpolgármester 1991-ben betekinhetett az ügy irataiba (amelyekről följegyzéseket készített), így ő tud a legtöbbet a forradalmár pöréről s a tárgyaláson az almádi eseményekről elhangzottakról. A pörben tett megállapításokat többnyire reálisnak ítéli Tolner István is, aki 1956-ban – Majbó Gáborhoz hasonlóan – nemzetőrünk volt. (Időközben mindkét emlékező elhunyt.)

A vádirat szerint Birkus Hubert (született 1929-ben Tatatóvárosban, 1956-ban almádi – Kompolthy utcai – lakos), aki Veszprémben a Nehézvegyipari Kutatóintézet laboránsaként dolgozott, ott volt az első megyeszékhelyi tüntetéseken. Sőt, mint Mészáros Gyula írja *Forradalom és szabadságharc Veszprémben, 1956* című könyvében: a NEVIKI munkástanácsának a tagja a szintén almádi Katona Emil vegyész mérnökkel együtt! Október 27-én Almádban (munkából jövet Katonával) részt vett azon a községközi gyűlésen, amelyet Megyeri Béláné tanácselnök – felsőbb utasításra – hívott össze, hogy megválasszák a forradalmi tanácsot. Birkus Hubert a gyűlésen fölszólt, és követelte, hogy az egész község részvételével tartandó gyűlésen válasszák meg a település új önkormányzati szervezetét. Föllépése nyomán a gyűlés föloszlott, estére hirdették meg – hangos híradón – a Pannóniába a forradalmi tanácsot megválasztó rendezvényt.

A Pannónia étteremben Birkus Hubert már átvette az irányítást a község addigi uraitól: ő vezette a gyűlést, amely megválasztotta a település új hatalmi szervét. A forradalmi bizottságnak a tagja, majd egyik elnökhelyettese lett. Az ügyész fölírta Birkus Hubertnek, hogy részt vett a további almádi „ellenforradalmi” tüntetéseken, azokon izgató szellemű beszédekkel mondott, s a Hősi Emlékmű előtt (Mindenszentek napján, november 1-én) „izgató tartalmú verset” szavalt – a költemény Sajó Sándor *Magyar ének 1919-ben* című műve volt. A vádiratot készítő zokon vették, hogy az almádi forradalmár tagja volt annak a küldöttségnek, amely Veszprémből fegyvereket és lőszert szerzett – a tárgyaláson nem került szóba, ám emlékezőink tudomása szerint Győrből is hoztak puskát, miegymást a helybeli nemzetőrségnek Birkusék.

A vád súlyát növelte, hogy fölrották: az újabb szovjet támadás napján, november 4-én rakétapisztollyal jelzést adott a harcolni kész almádiaknak, hogy a Tanácsháza előtt gyülekezzenek. Ő is szervezte azokat a csoportokat, amelyek elfoglalták őrhelyeiket, hogy fölvegyék a harcot a szovjet megszállókkal, s golyószóróval az oldalán (egy csapat élén) az Óvári kilátóhoz vonult. Végül a nemzetőrökből és harcolni kész más helybeliekből szerveződött csoportok föloszlottak, a fegyvert letették. (Hogy a vádból mennyi igaz, bizonyítja az „In memoriam Birkus Hubert” című visszaemlékezés, amelyet az akkori községi jegyzőkönyv-vezető írt a kilencvenes években.)

Birkus Hubert a tárgyaláson elismerte, hogy mindazt megtette, amivel vádolták, de tagadta, hogy ezzel bünt követett volna el. Az ügyész terhelő tanúként Adolf Győzöt, Farkas Bélát, Joó Zoltánt, Megyeri Bélánét, Söjtöri Jánost, Szegedi Sándort, Tóth Antalt idézte meg a tárgyalása. (Adolf, Farkas, Joó kihallgatása valamiért elmaradt.) Az ügyészséget Molnár Béla és Péntek Károly képviselte.

Birkus Hubert *október 27-én* a délután három körüli vonattal érkezett haza Veszprémből Almádiba. A vele tartó dr. Katona Emillel (NEVIKI-beli almádi vegyész kartársával) fél hat tájban betért a Község házára, ahol vége felé tartott a gyűlés. Birkus Hubert fölszólalásában kifogásolta, hogy túl szűk körben választanák meg a forradalmi tanácsot, miközben például a veszprémi egyetemisták a város lakossága előtt tartották meg a választást. Javasolta, hogy hangszórókon tájékoztassák a falu lakóit a tanácsot megválasztó gyűlésről, hogy minél többen részt vehessenek azon. A község házi ülésre meghívottak többsége egyetértett Birkussal, s a javaslat szellemében hoztak határozatot. A gyűlést vezető vb-elnök Megyeri Béláné fölkérte Birkus Hubertet, vezesse le az esti Pannónia-beli választást.

A Pannóniában egy perces néma tiszteletadással kezdődött a tanácsválasztó gyűlés, amelyen körülbelül másfél ezren vettek részt – hangzott el a tárgyaláson, Tolner István ezt a számot túlzónak tartja. Birkus Hubert – nyitányként – elszavalta a Szózat első versszakát, majd a tanácselnök asszony fölsorolta, kiket javasolnak a hozzá hasonlóan gondolkodók a forradalmi tanácsba. Az emberek fölháborodtak és követelték, hogy tanácsstagjelöltként sem jöhessen számításba Megyeriné, valamint az iskolaigazgató, Kadosa János. Az elnök asszony ellen azt hozták föl, hogy részrehajló a lakásügyek intézésében: magának a legszebb lakást szerezte meg, másoknak vagy rossz lakást juttatott, vagy azt sem adott. Az iskola igazgatóját azzal vádolták az emberek, hogy durva a gyermekekkel, dr. Domány István volt rendőrtiszt pedig azt róta föl neki, hogy miatta kellett tíz évig az ávó elől bujkálnia. Birkus Hubert az állásukból való elbocsátás helyett a vb-elnök és az iskolaigazgató fölfüggesztését javasolta. A gyűlés végül megválasztotta a forradalmi tanácsot, amelynek a bíróság szerint 27, Tolner István szerint 24 tagja volt.

A következő napon (*október 28-án*) az új testület a Község házán reggel kilenckor ült össze, s megválasztotta a tisztségviselőket. Farkas Béla lett a forradalmi tanács elnöke, helyettesnek pedig – mivel betegeskedett a testület vezetője –

négyüket választották. Az elnökhelyettesek: Adolf Győző, Birkus Hubert, dr. Katona Emil és dr. Rédei István (a 4. sz. Mélyépítők jogásza).

Birkus Hubert egyik első ténykedéseként küldöttséggel fölkereste a közeli Postás üdülőben székelő szovjet parancsnokságot, s kérte a katonakórház vezetésének együttműködését a forradalmi tanáccsal. A szovjetekkel az elkövetkező napokban semmi vitás ügye nem támadt Almádinak.

A forradalmi tanács a lakosság biztonsága, a köznyugalom érdekében létrehozta a nemzetőrséget, amelynek a bíróság tudomása szerint Adolf Győző, egykori honvédtiszt, a veszprémi 56-ról szóló könyv szerint pedig Birkus Hubert lett a parancsnoka. (Hogy milyen sikerrel tartották fenn a rendet a forradalmárok, bizonyoság rá az, amit Mészáros Gyula említ könyvében: Lóránd Imre, a veszprémi napilap volt főszerkesztője, a megyei nemzeti forradalmi tanács volt elnöke fogva tartása idején készült vallomásában azt írta Almádiról, hogy „Ebben a községben az utolsó időkhig mintaszerű állapotok uralkodtak a közrendet illetően.”) Farkas Béla és Majbó Béla a nemzetőrök fölfegyverzésére Veszprémbe utazott; összetalálkoztak Birkus Huberttel, s mivel a forradalmi tanács elnöke rosszul érezte magát, megkérte Birkust, hogy helyette Majbóval menjen Jutasra, s a neki átadott igazolással vételezze föl a fegyvert. A jutasi kaszárnyában először megtagadták a fegyverek átadását, de Majbó Béla honvédtiszt barátja segítségével megkapták az almádi nemzetőrség számára a fegyvereket. Negyven puskát, két géppisztolyt, egy golyószórót s egy láda lőszert szállíthattak Almádiba, a Községházára.

Október és november fordulóján Majbó Béla és Birkus Hubert Győrben járt, ám az ottani forradalmi tanács (a Dunántúli Forradalmi Tanács?) ülésén – megbízólevél hiányában – nem vehettek részt, csak hangszórón követhették figyelemmel az eseményeket. A bírósági tárgyaláson, szerencsére, senki sem hozta elő, hogy a két almádi forradalmár Győrből is hozott fegyvereket a Balaton-partra (amiről a mai emlékezők tudnak).

November 1-én, Mindenszentek és halottak napja alkalmából az 1914–1918-as Hősi emlékműnél tartott ünnepséget községünk ifjúsága, itt szavalta el Birkus Hubert a „fölforgató” Sajó-költeményt. Birkus utasítására ismertették a község lakóival, hangszórón, a forradalmi hatalom rendeleteit, köztük azt is, hogy megszűnt a gyűlölt beszolgáltatás. *November 2-án* Birkust a megyeszékhelyen beválasztották a veszprémi járás forradalmi tanácsába. *November 3-án* (írja Mészáros Gyula) a már háborúra készülő repülőtéren ruskik a Megyehegyen az almádi vasútállomásra Szentkirályszabadja felé gyaloglókat fognak el, s a reptérre viszik őket, hogy fogságukból csak a Veszprém ellen másnap kezdődő általános támadás sikere után szabadulhassanak. (Szerencsénkre a veszprémi Séd-partra „Eta Szuezt?”-zal beköszönő, vodkaillatú, megvadult, gyilkoló-pusztító, félelmükben egymásra is lövöldöző vöröskatonák a Remete-patak s a Berényi-séd partján fekvő Almádit és Vörösberényt elkerülték.)

1956 novemberének első vasárnapján, 4-én a fél ország ágyúdörgésre ébredt. Almádiba-Berénybe is elhallatszott a veszprémi csata zaja. Birkus Hubert, ér-

tesülvén a fejleményekről, a Községházára ment, rakétát lőtt az égbe, hogy riassza bajtársait. A veszprémi bíróságon elhangzott állítás szerint a nemzetőrök fölfegyverkeztek, egy csapat fölment az Óvári kilátóba, ahol őrséget hagytak maguk után. Délután nemzetőreink a rendőrségen leadták a fegyvereiket.

Az almádi forradalmárok fegyverkészlete akkor már másfélszáz puskából, vagy húsz géppisztolyból s három vagy négy golyószóróból állt – legalábbis a bíróság szerint. Mindamellett nemzetőreink tudhatták, mindez nem lett volna elegendő a tankkal, repülővel, ágyúval támadó szovjet betolakodók ellen. Arról nem beszélve, hogy Tolner István volt nemzetőr emlékezete szerint kb. negyven fegyverük volt az almádiaknak – a puska mellett, viszont igaz, golyószóró és a géppisztoly is jutott Almádiba a nemzetőröknek. Másfélszáz legfőljebb a vörösberényi nemzetőrök fegyvereivel együtt lehetett, mondja.

Az almádi forradalmárokat a fölkelés leverése után a környék többi ellenállójával együtt Kenesére, a Honvéd-üdülőből erre az időre berendezett pufajkás verőhelyre hurcolták, s válogatott kegyetlenséggel kínozták, ütötték, a téli Balatonba állították őket (a kenesei pufajkás jegyzőkönyv január 4-ei keltezésű)... Egy kis kijózanodásra? Némely hírhedt kenesei verőlegény nevét máig emlegetik az idősebb almádiak. (Hogy ennek nyomós oka lehet, bizonyosság rá Mészáros Gyula könyve, amely „kenesei Halálbrigád”-ot említ.)

A dr. Borbáth András megyei bírósági bíró által aláírt ítélet indoklásának egyik érdekessége, hogy míg enyhítő körülménynek vették a vádlott büntetlen előéletét, súlyosbító körülményt nem találtak. Pedig pontosan fogalmazott a bíró, amikor kifejtette: Birkus az első községházi föllépésével megakadályozta, hogy a bukott hatalom szempontjából megbízható helybeliekkel töltsék meg a forradalmi tanácsot. Ezzel kicsúszott a rákosisták kezéből a vezetés, s megbízhatatlanok vették át az irányítást Almádiban. Tegyük hozzá, akár az egész országban: a nép a maga kezébe vette sorsa irányítását. S tette ezt mindaddig, míg engedték: november 4-éig.

Mészáros Gyula írja a veszprémi forradalomról szóló könyvében: „Kádár már 26-án... utasítást ad a megyei pártbizottságoknak...”, hogy épüljenek be az újonnan szerveződő forradalmi bizottságokba... Sebestyén Ferenc Veszprém megyei MDP első titkár, valamint... munkatársai még a délelőtt folyamán intézkedtek is a megyében levő Járási Pártbizottságoknál, hogy az alakuló forradalmi szervezetekbe a járások területén is épüljenek be...” Az aknamunka, mint láttuk, Almádiban lelepleződött. A községházi „választás” (hogy a régi vezetés magát választassa meg „forradalmi bizottságnak”) megakadályozása lehetett a bíróság, illetve a bíróságot irányítók szemében Birkus Hubert legnagyobb bűne – azaz legforradalmibb tette.

Majbó Gábor emléke a várbeli tárgyalásról: szünetben a mosdóban összetalálkozott az egyik bíróval, akit jól ismert. A „szakember” megjegyezte:

– Jól eláztattuk a bátyját!

Mire Gábor bátyánk mi mást válaszolhatott:

– Szerencsére ő már messzire jár!

Valóban szerencséje volt (az 56-ban 34 éves) Majbó Bélának, a nemzetőrség egyik helybeli szervezőjének. Ki tudja, hogy végződik számára ötvenhat, ha marad.

– Életmentés volt itt hagyni a hazáját – magyarázza a testvére 2005-ben.

Birkus Hubert 1979-ben hunyt el, részére a rendszerváltozás után 1956-os emlékérmét ítélte meg a köztársasági elnök, amelyet az özvegy vehetett át 2000-ben. 56-os emlékérmét rajta kívül városunkban két berényi, dr. Eötvös László és Földes Gyula, valamint a forradalom után Almádiban élő, ám 1956-ban máshol tevékenykedő dr. Németh Jenő, Péntek Lajos, Szakál Mihály, Vörös Zoltán, Wágner József kapott.

Talán hozzájárul ahhoz, hogy megértsük, miért lett Birkus Hubert forradalmárrá, ha iderójuk: édesapját az oroszok Vörösberényben 1945-ben agyonlőtték.

A 82. évében járó – 1924-es születésű – Majbó Gábor a maga szerepéről ennyit mond:

– 1956-ban kicsi gyermekeim voltak. Előtte négy év orosz hadifogság, a fronton halálos ítélet... Ez visszatartott, nem vettem részt tevékenyen a forradalomban. Nemzetőr voltam, egyszer a Tulipánnál álltam őrségben. Bátyám egyedül élt, nem volt, ami visszatartsa a határozott kiállástól.

Tolner István – 1953-ban 12 év börtönre ítélték a nemzeti ellenállásban való részvételért, 1956 nyarán föltételesen szabadult – a forradalom idején (neki is éppen elég oka volt rá) szintén visszafogottan viselkedett, de a nemzetőrségbe ő is belépett. Emlékezete szerint az első megmozdulás Almádiban – talán *október 24-én* –, a Petőfi-szobornál megtartott ünnepség volt, ahol beszédek hangzottak el, elhatározták, hogy segítséget küldenek a pesti forradalmároknak. A második forradalmi esemény Birkus Hubert községközi szereplése, a harmadik a Pannónia-beli nagygyűlés. Ezt követte (a hónap végén) a nemzetőrség községközi megalakítása, 20-30 jelentkező volt. A vörösberényiek közül Földes Gyulára, a nemzetőrség ottani vezetőjére és dr. Eötvösre emlékszik, valamint Szabó Lászlóékra, akik Pestre mentek. A ma is élő egykori forradalmárok közt említi Duna Lajost, aki ötvenhatban nemzetőr volt, s aki több társával elment segíteni a pesti srácoknak.

Az almádiak emlékezetes ötvenhatos tettei közé tartozik Hatvári Hugónak, az 1953-ban halálra ítélt, ám a kötélről (kegyelemből) megmenekülő ellenállónak a pesti szereplése, amelyet Mészáros Gyula említi a könyvében. Rákosi Mátyás úgy elfutott, hogy még az 1. sorszámot viselő MDP-párttagkönyvét is otthonában felejtette, s a jeles igazolványt a börtönből való szabadulása után a felkelők közé álló Hatvári találta meg.

Berényiek Pesten

Szabó Lászlóról és társairól, köztük a feladata teljesítése közben, hazafelé utaztában elhunyt, tehát hősi halottunknak tekinthető Csiszár Jánosról, a vörösberényiek élelmiszersegélyét Pestre szállítókról a még köztünk élő almádi forra-

dalmároktól hallhattunk. A Megye-hegy oldalában megbúvó otthonában beszélgettünk az egykori berényi vízimalom-tulajdonos fiával, Szabó Lászlóval a történekről: a forradalomtól föllelkesegett berényi fiatalok halálos közúti balesettel végződő vállalkozásáról.

- „Almádi 56-ban”?... Annyi a szépséghibája, hogy berényi vagyok, Vörös-berény 1956-ban önálló volt!

- A pesti forradalmi megmozdulásokról a rádióból értesültek a berényiek is, általános volt a hevülés. Örvendeztünk, jó jel! Hogy valamit változtatni akar a nép. 24-én már mozgolódtak a berényiek, mindenki az utcán volt, beszélgettek. A hónap végén valaki kitalálta: vigyünk Pestre élelmet! Pécsi István pesti kommunista volt a tanácselnök, utálták a berényi parasztok.

- Nagy a szegénység Pesten, hallottuk, gyűjtöttünk nekik! Fekete nevű sofőr - az almádi 4-es Mélyépítők vagy a Bauxitkutató sofőrje volt - hozta a teherautót, arra hordta a nép a húst, a kenyeret, a lisztet, a zsírt, a bort! Sok a sérült, a bort azoknak szántuk. A kórházban az orvosok elküldtek bennünket, megittuk.

- Hányan voltunk? Tíz körül! Tuszka Kázmér - hivatalosan Toszkáni (Toscani) Kázmér a neve, de a berényiek Tuszkának hívták -, ő a legidősebb, 40 körüli, kőbánya-tulajdonos volt. Ő volt a vezetőnk. Tuszka, Németh Lajos, Koszorus László, Csiszár János, Szabó László... Mások nevében nem vagyok biztos. - Mond még egy nevet, de kér, ne írjam le, hátha tagadni fogja az illető, mert hogy rosszul emlékszik. - Majdnem mindenki megsérült. Egy hétig voltunk a kórházban együtt, az ő nevüket ezért tudom ma is. Hazafelé autóbaleset ért bennünket.

- Budapestre október végén - 28-án? - mentünk. Átéltük november 4-ét, körbezárták a várost, nem mertünk elindulni.

- Az élelemmel a XI. kerületben a nemzetközi diákszálló udvarán álltunk meg, osztogettünk, vitték szatyorral a pestiek. Ott szálltunk meg. Nézelődtünk, megnéztük a Sztalin-szobor hűlt helyét, láttuk, ahogy a pesti gyerekek benzines palackot dobnak az orosz tankokra, az oroszok az agyonlőtt magyar fiúkat kirakatba tették... Csúnya dolgokat láttunk. A Móricz-körtéren, a Bartók (Béla út) körül tanyáztunk.

- November 4-én sok páncélos mindenütt, lönek, nem tanácsos kimenni. Pár napig vártunk, a kajánk fogyott. Haza kéne menni!

- Elindultunk. Valahol Budaörs tájékán elénk került egy orosz különítmény. Megállítottak, mit akarunk, kik vagyunk, kérdezték. A parancsnok fölküldte katonáit a platóra, találtak egy szem lövedéket, talán géppisztolytöltény volt. Emiatt feltételezte, hogy forradalmárok vagyunk. Egyikünk talán emlékek akarta hazavinni. Ideges lett, sorba állított bennünket, elővette a pisztolyát, és az elsőnek a homlokára tette: egy-két perc, ha nem tűnünk el, lelő, mint a disznót! Az autót elveszik. Futottunk az erdőbe.

- Érd körül teherautót találtunk az országúton. Fölültünk, elindítottuk. Nem tudtuk, hogy rossz, azért hagyták ott, mert nem volt jó a kormánya. Az első kanyarban behajtottunk az árokba, fölborultunk. Csiszárra ráesett a pótkerék.

Nekem a könyököm, vállam tört el. Majdnem mindenki megsérült. Fehérvárra vonatszerelvény vitt bennünket kórházba. Pár napig voltunk ott, Csiszár ott még élt, a mája leszakadt.

– 16 éves kisgyerek volt. Nem akartuk fölvenni a teherautóra, de fölszökött a kocsira! A vörösberényi katolikus temetőben van eltemetve.

Az édesapja Fűzfőn volt munkás, ő pedig akkor végzett az általános iskolában – egészíti ki Tolner István.

– Fehérvárról, vonattal, brigádban jöttünk haza. Kezdtünk el félni, mi lesz velünk! De nem jelentett föl bennünket senki, nagyobb ügyekkel voltak elfoglalva.

Keszey János berényi polgár (2006-tól polgármester) így fogalmaz 2005-ben az almádi Hősök emlékművénel tartott október 23-ai beszédében:

– Bár a forradalmi események központja a főváros volt, a vidéki Magyarország is megmozdult. Főleg élelmiszer-szállítványok érkeztek az ország különböző részéből mindenféle ellenszolgáltatás nélkül. Balatonalmádi és Vörösberény lakossága is gyűjtést szervezett a felkelők támogatására. Néhány fős csoport vitte az élelmiszersegélyt Budapestre. A Móricz Zsigmond körtérenél az állámvédelmisek feltartóztatták a csapatot, majd több napra egy pincébe zárták őket. Kiszabadulásuk után a hazafelé tartó autót baleset érte, többen súlyos sérülést szenvedtek. Csiszár János, egy 16 éves fiatalember életét veszítette. Lénárt József, a 20 éves almádi szerszámkészítő sem járt sokkal jobban. Ő többedmagával egy traktort kerített a szovjet emlékmű ledöntéséhez. Pár nappal később már Pesten harcolt a Corvin-közben. Innen Pongrácz Gergelyékkal együtt Csókakőre vonult vissza, ahonnan többen nyugatra indultak. Lénárt József hazajött Balatonalmádiba. A forradalom leverése után Kenesére vitték, ahol válogatott kegyetlenséggel megkínózták. A hosszabb börtönbüntetést ugyan elkerülte ismerősöknek köszönhetően, de a verések során megsérült veséje és belső szervei károsodtak, ennek következményeként 45 éves korában elhunyt.

In memoriam Birkus Hubert

(Szemtanú följegyzése a történeletről)

Az utóbbi években Balatonalmádiban megemlékeztek az október 23-ai ünnepeken Birkus Hubertről, azaz ahogy mindenki ismerte Vörösberényben és Balatonalmádiban: Bertiről.

1997-ben egy színész nagyon szépen el is mondta azt a verset, amit Berti 1956. november 1-jén – amikor mindenki azt hitte, hogy győzött a forradalom – elszavalt a Hősi emlékmű előtt.

Ez a vers Sajó Sándor *Magyar éneke*. Megrázó volt! Különösen az utolsó versszak egyik sora, mely így szól: „El innen rablók, ez az én hazám!...”

Nos, röviden elmondom, mit is tett Berti 1956. október 23-a után Balatonalmádiban. Amint tudjuk, október 23-án kitört a forradalom Pesten. A következő napokban országszerte megalakult a forradalmi tanács városokban, községekben.

Így Veszprémben is. A gyűlés dr. Brusznjai Árpádot választotta a forradalmi tanács elnökének. Most róla nem akarok beszélni, csak annyit említenék meg az új nemzedéknek, hogy a forradalom utáni megtorlásban életfogytiglanra ítélték, de az akkori kommunista párt megyei titkára, Pap János erőszakos fellépésére halálra ítélték, és ki is végezték. Pedig nem engedte, hogy az egyetemisták fegyvert kapjanak, és harcba szálljanak az orosz túlerővel.

Nos, Brusznjai Árpád, aki jól ismerte Bertit, megbízta őt, hogy Almádiban alakítsa meg a forradalmi tanácsot.

Berti össze is hívta Almádi lakosságát az akkor még létező Pannónia étterem nagytermébe. A zsúfolásig megtelt teremben Berti javaslatot tett a forradalmi tanács személyi megválasztására. Hogy ez mennyire nem volt kommunistaellenes, bizonyítja, hogy javasolta a tagok közé megválasztani az akkori párttitkárt, Söjtöri nevűt és egy Bíró nevű fiatalembert, aki a fűzfői Nitrokémiánál DISZ-titkár volt.

A gyűlés résztvevői felzúdultak, hogy ezek nem kellene, de Berti lecsillapította őket, mondván, hogy Söjtöri rendes ember. A DISZ-titkárt meg dr. Pintér Sándor plébános védte meg, mondván, hogy ez a fiatalember minden hónap első péntekén gyón és áldoz. Hát így mindkettőjüket beválasztották a forradalmi tanácsba. (Bíró István almádi DISZ-titkár volt, 1956-ban a forradalmár fiatalok vezetője, november 4. után Angliába menekült, tehát nem lett áruló, méltó volt a bizalomra – egészíti ki Tolner István.)

Ezek után Berti megszervezte a nemzetőrséget, hogy Almádi biztonságát őrizzük, főleg éjjel. Körzetekre osztotta és kettesével jártuk a körzetünket, fegyver nélkül, hogy védjük az esetleges betörőktől, rendbontóktól.

A piacon is rendet teremtett, nem engedte, hogy lelkiismeretlen emberek kihasználják a fejtelenséget, és felferjék az árakat. Előfordult, hogy a magas áron értékesíteni szándékozóktól elkoboztatta az árut (például tojást), és a szegény vagy többgyermekes családoknak szétosztotta.

A Postás-üdülőben akkoriban szovjet katonák családjai és gyógyulófélben levő szovjet katonák üdültek. Az épület tetején vörös zászló lengett, és a kerítésen kívül géppisztolyos őr sétált fel és alá.

Az akkori forróvérű fiatalok meg akarták támadni az üdülőt, követelve a vörös zászló bevonását. Berti bement az üdülő parancsnokához, és kérte, hogy az őr ne a kerítésen kívül sétáljon, hanem a kerítésen belül. Ezzel sikerült elhárítani az üdülő megtámadását.

Közben a veszprémi katonai parancsnokság felajánlotta úgy a veszprémi, mint az almádi forradalmi tanácsnak, hogy ellátja őket gyalogsági fegyverekkel. Erre Berti is igényelt egy teherautónyi puskát és lőszert.

November 4-én, amikor Kádár János hívására a szovjet hadsereg lerohanta Magyarországot, Berti felszólította az almádi lakosságot, hogy akik fegyvert kaptak, azonnal hozzák vissza, nehogy az almádi lakosság harcba keveredjen a szovjet hadsereggel, és felesleges vérontás származzon belőle.

Ez még aznap meg is történt, és a fegyvereket egy raktárban elzárták. A fegyverleadásnál ott kóválygott köztünk egy-egy spicli, akikről tudtuk, hova tartoz-

nak. Ennek dacára nem bántotta őket senki, egy pofon sem csattant el Almádi-ban, egy lövés sem dördült el.

Ennek ellenére 1957. január vagy február hónapban (már nem emlékszem rá pontosan), Bertit egy éjjel elvitték a pufajkások. Nem volt nehéz kitalálni, hogy kik voltak az útbaigazítók. Minden forradalmi tanácstagot elvittek, a környékbelieket a balatonkenesei Honvéd-üdülőbe, ahol mindannyiukat véresre verték.

Söjtörít is elvitték, de aztán később szabadon engedték. Az óvatosabbja azonban elhagyta Magyarországot. Bertinek is javasoltuk, menjen ki, de naiv módon bízva az igazságban nem ment ki. Keservesen csalódott.

A család nőtagjai (nővére, húga) elmentek a postásüdüllő orosz parancsnokához, akivel annak idején Berti tárgyalt, hogy segítsen. Ez az őrnagy vállalkozott is rá, és Berti nőtestvéreivel elmentek Balatonkenesére, hogy megpróbálják Bertit kiszabadítani. Sajnos az orosz őrnagy sem tudott semmit intézni.

Aztán pár hónap múlva, pontosan már nem emlékszem rá, bíróság elé állították Bertit Veszprémben, ahol két és fél évre elítélték.

Ez történt Balatonalmádiban 1956-ban.

XY

Bertiék igazsága

Az előbbi visszaemlékező neve nem kerülhet nyilvánosságra, mert az illető még most is attól tart, hogy megbűnhődik az igazmondásért. Pap János egykori birodalmában mi járhat annak, aki szabadon merészel szólni... A Forradalom évfordulójának küszöbén.

...Valóban: ennyi történt, ennyi és nem több, Almádiban, a forradalom napjaiban.

Almádi dolgairól az almádiak kezdtek el döntené. A világ – pár napra – fejéről a talpára állt e tóparti településünkön is.

Hogy fáj „nekik” máig... Ha csak szóba hozod, előnti őket a gyűlölet. Hogy hangképző szerveikben a hangokat átképezve ellenforradalom helyett már ők is a forradalom szót ejtsék ki a szájukon. Könnyű nekik, hisz hazugság nélkül már élni sem lennének képesek?

Nekünk nem kevésbé fáj – ha nem is ugyanaz.

Elég volt – mondhatnánk ma is.

...Mondhatjuk, csak hát ki hallja meg?

Tíz éve, 2006-ban.

Fűzfő, 1956: Berény

A gyártelepi főtéren: Szent László kápolna, művelődési ház (2006-ban még szocialista választási hirdetéssel), étterem, ábécé, üzletsor, tisztii lakások, óvoda,

harangláb, kereszt, országzászló (emelték 1935-ben, helyreállították 1994-ben), kopjafa. Fűzfő tér.

Fűz sédje kicsit arrébb locsog.

A kopjafán 1956 helyi vértanúinak a névsora: BALASI SÁNDOR, BALOGH FERENC, KERTAI MIHÁLY, SCHISZLER JÓZSEF. És halomra gyilkolásuk napja: 1956. NOV. 4.

A fakereszt vöröskő talapzatán kis tábla: URAM LÉGY IRGALMAS.

Nekik, nekünk.

Hozzánk különösképp.

Persze, hogy nem a gyilkosok állították.

Még csak nem is a tömeggyilkos megszállókkal egy húron pendülő helybéli zsványság!

Tripolisznál – a felső gyárkapunál – orvul lőtték agyon a magukat megadó gyárőr-nemzetőr fiúkat a hazánkat már megint fölszabadító veres muszkakatonák.

A négyből három a berényi sírkertben nyugszik! Fűzfő akkor még Berényhez tartozott, itt temették el őket. Boros László (városi képviselő) Almádiában emlékezik a gyártelepi és berényi dolgokra: előbb Fűzfőgyártelep főterén hantolták el őket, majd 57 tavaszán hármójukat a vörösberényi temetőben újratemették. Balassi Sanyit, Kertai Misit, Schiszler Jóskát. Balogh Ferinek otthon, Kenesén van a nyughelye.

Az almádiak közül egy-egy öreg (mind gyöngébb lábakon járó) szabadságharcos, ha tud e három vértanúról... Hogy porladó csontjukkal állandó almádi lakosok volnának...

Két és fél évtized telt el a rendszerváltozásnak nevezett akármicsoda óta, s Almádiában eddig senkinek eszébe nem jutott – legalább október 23-án vagy november 4-én – megemlékezni róluk. Itt, a sírjuknál.

Hős fűzfői munkásfiúk... almádi felejtésben.

Hogy hallott volna róluk az almádi „értelmiség”!

Róluk, ötvenhatról.

– Ötvenhat? Nálunk nem történt semmi!

Náluk nem, nálunk annál inkább.

– Egy lövés el nem dördült!

Itt nem. Valóban csak egy: beállt a muszka tank a TÜZÉP elé (ahol ma a buszpályaudvar terül el), kidugta vöröskatona fejét egy tiszt, és elsütötte a micso-dáját.

Puska volt, egyéb?

Flinta, flinta! Nem leventepuska, mint a mieinknél... Biztos dobtáras. Davajgitár.

– Gyilkosok! Gyilkosok! – kiabálta sírva egy fiatal a négy nemzetőr fűzfői temetésekor.

„Gyilkosok”; ma is ők osztanák a lapot.

Az almádi forradalom vezetője, Farkas Béla

Nem sok szó esett az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulóján sem a községi forradalmi tanács vezetőjéről, Farkas Béláról, ezért különösképp öröm hallgatni fiának, a Veszprémben élő ifjabb Farkas Bélának a visszaemlékezését azokra a napokra, amelyek jó fél évszázaddal ezelőtt Almádi fölemelkedését is ígérték.

1957. január másodikán voltak a letartóztatások, vitték őket Kenesére. (Mutatja a forradalmi tanács tagjainak a névsorát, s megjegyzi, kiket nem hurcoltak el a pufajkások a Honvéd-üdülőbe: emlékezete szerint a rendőr és a párttagok megúszták a Balaton-parti haláltáborban tett „látogatás” nélkül. S hogy míg a forradalmi tanács egyik fiatal tagja Nyugatra menekült – nyaranta hazajár –, a forradalom előtti párttitkár, ki szintén tagja volt az 56-os tanácsnak, a szabadságharc leverése után vb-tiktár lett.) Január 2-án jöttek a karhatalmisták a Mandulásba! Berontottak az ajtón: négy-öt alak kibiztosított géppisztollyal.

– Van-e fegyver?!

Nővérem nagyszájú volt, azt mondta:

– Van!

Játékvár gipszkatonákkal, húsz centiméter hosszú ágyúval...

– Hol?! – kezdték volna keresni.

– Ott! – mutatott rá a játékokra.

Azt hittem, lelövik.

Szegény Margó ilyen marhaságot mondott.

A 4-es Mélyépítők székháza a mai Városháza volt; ott dolgozott apám is. Október 30-án a vezetők a szobrokat, az orosz lemezeket összetörték, sliccükre tűzték az élmunkás és sztahanovista jelvényeket. (A piros lepelbe kötött két szobrot – a párt vezetőinek szobrait, az egyik Rákosié volt – az emeletről lehozták, földhöz vágták, leköpdösték. A káderanyagot már korábban elégették: tűzbe hajították, leöntötték benzinnel, hogy jobban égjen, a rúdról letépett piros zászlókat azért nem dobták a máglyára, mert a cég egyik vezetője úgy nyilatkozott: „jók lesznek azok törlőrongynak” – áll egy korabeli iratban.) Mulattak a földszinten – a szesztilalom ellenére. (Almádiban szesztilalom volt – éppen a hasonló esetek megelőzésére rendelte el a forradalmi tanács: „nemcsak a kedélyek forrtak, hanem a must is” – írta utóbb Farkas Béla. A kádári időszak kezdetén egy irat arról számol be, hogy akkoriban egyesek „különösen sok ellenforradalmi jellegű tivornyán” vettek részt.)

Édesapám Budapesten született 1906. februárban. Az apja orvos, édesanyja Szász Margit, Szász Károly református püspök lánya. Ludovikát végzett, 1932-ig katonatiszt volt édesapám. Főhadnagyként szerelt le. A Nemzeti Bankhoz került, Veszprémben igazgatóhelyettes lett, 1952-ig volt ott, akkor kirúgták mint horthysta katonatisztet. Révfülöpön három hónapig dolgozott, nem maradhatott, onnan is jönnie kellett. Az 1950-es évek elején Almádiban alapított Mélyépítőkhöz került. Almádiban gyermekkorra óta jól ismerték, mert a családnak villája volt itt; az almádi emberek közül jó néhányan gyerek-

kori pajtásai voltak. Pénzügyi csoportvezető volt a IV. számú Mélyépítő Vállalatnál. 1956-ban a falu forradalmi tanácsának elnökévé választották.

Farkas Béla 1956-ban a 4. sz. Mélyépítő Vállalat munkástanácsának, fia emlékezete szerint, nem volt a tagja – az egyik irat mint a helyettes elnökét említi.

Az orosz kórház (amely a Postás-üdülőt foglalta el 1945-től a későbbi visszaadásig) az első perctől a forradalmi tanács védelmét élvezte, Almádi élelmezte őket. 57. január 5-én a szovjet kórházparancsnok elment Kenesére Primusz Bélánéval, hogy segítsen, engedjék haza az Almádiból elvitt embereket. Primuszné: Sura néni, oroszstanár volt az általános iskolában, a férje a hadifogságból hozta magával haza. Hiába ment, nem engedték.

Kenésén nagyon csúnya dolgokat csináltak! Be volt fagyva a Balaton, belemártogatták őket. Ez volt a szóbeszéd, mert apám erről sohasem mesélt. Karhatalmista különítmény volt... Keneséről Kistarcsára vagy Tökölre vitték édesapámat, május-júniusban szabadult. Én tizenhárom éves voltam. A Legfelsőbb Ügyészség nem tartotta indokoltnak a további elzárását. Édesanyám rengeteget kilincselte ezért.

Májusban engedték haza Kistarcsáról a közbiztonsági őrizetnek nevezett fogságból az idehaza Bécinek becézett Farkas Bélát.

A Mélyépítőktől fegyelmeivel elbocsátották, és a Mandulásban levő (a katolikus templomnál épült vállalati) szolgálati lakásból télvíz idején kilakoltattak minket. (Még börtönben volt, de híre jött, hogy szabadlábra helyezik Farkas Bélát, a helybéli rendőrpáncsnok már kijelentette: ha kiengedik, majd ő kitiltatja Almádiból!) Nyaralóban húzta meg magát a család. Nővéremet kirúgták a veszprémi gimnáziumból. Amikor apám kiszabadult, rokonok bújtatták. Ekkor jött Lipótmező, ahol az elmeegógyintézetben Kompolthy Tivadarral, a fűzfői Nitrokémia főmérnökével együtt bújt meg.

Úgy emlékszem, még egyszer internálták édesapámat, de erről nincsenek iratok. (Nem csak erről! Fekete Pál, ötvenhatos forradalmár, akit életfogytig tartó ítélettel sújtottak az elsőre beigéret kötélt helyett, Cseppek a tengerből című könyvében megírja: a pufajkások által lefogott és agyonvert ártatlan emberek közül nem egyről még csak nem is tudnak az állambiztonsági, rendőrségi, ügyészségi, bírósági irattárak...) 1960 táján, amikor gimnazista voltam, lezárult ez az időszak.

1957 augusztusában, már idehaza, Farkas Béla levelet írt a Legfőbb Ügyésznek, hogy tisztázza magát. A levél és a mellékelt „Feljegyzés a Balatonalmádi-ban 1956. október 23. és november 7-e közötti eseményekről” másolatát a család megőrizte, így néhány fontosabb dolgot idézhetünk belőle. A helyi nemzeti forradalmi tanács 25 tagú volt, közülük 5-6 párttag, s legelső ténykedésük a Postás-üdülőben berendezett – máig szovjet katonakórházként emlegetett – orosz tiszti üdülő parancsnokának megnyugtatása volt, hogy biztosítják az ott lévők (főleg nők és gyermekek) bántatlanságát. A nemzetőrségbe volt párttagok is beléptek, sőt, párttitkár és nemrég leszerelt ávos hadnagy is szerepelt azok között, akik Almádi-ban nemzetőrként fegyvert kaptak. „...november 7-én megjelent Balatonalmádi-ban a székesfehérvári orosz parancsnok, egy tábornok, aki közölte velem, hogy a fegyvereket 9-ig át kell adni az almádi-i orosz üdülő parancsnokának, ami záros határidőig meg is történt. November 7-én egyébként a Tanács le is mondott azzal, hogy a község közellátásában továbbra is segéd-

kezik a Községi Tanácsnak...” (Egy 1957-es járásbíróági iratból pedig az derül ki, hogy 56 októberében az almádi orosz üdülőben nem volt fegyver, csak a forradalom hatására állítottak föl őrseget a ruszók. S hogy az üdülő orosz női alkalmazottai teljesen szabadon járhattak ki a faluba vásárolni, senki sem bántotta őket.)

A Feljegyzés említi az újabb lefogási kísérletet, amelyet egyik áskálódó ellensége követett el ellene: „Egy alkalommal, mondvacsinált ürüggyel, teljesen törvénytelenül a lakásomra küldte a Munkásőrséget (1957. május 27-én este), hogy engem elvitessen, és ugyanakkor másfél oldalas vádiratfelét szerkesztett, amiben újrainternálásomat kéri.”

Apám nagyon beteg volt. Súlyos asztma kínozta. A forradalom után a veszprémi Vendéglátónál, majd a fűzfői Kintinban, tisztviselőként, pénzügyi elszámolást végzett. 1964-ben 58 évesen halt meg. Édesanyám 1965-ben követte. Pesten vannak eltemetve a családi sírboltban.

A nővérem 52 évesen halt meg. Pesten érettségizett; a Színművészetre nem vették föl, de aztán sikerült főiskolát végeznie.

Én vegyész-mérnök lettem. A Lovassyból nem javasoltak továbbtanulásra. Két évig segédmunkás voltam a Kőbányai Gyógyszergyárban. 64-ben bekerültem itt Veszprémben a MÜKKI-be, és a kutatóintézetben munka mellett levelezőn végeztem el az egyetemet. 1998-tól 2005-ig Budapesten az Égisz Gyógyszergyárban dolgoztam, ma Veszprémből nyugdíjas szakértőként visszajárok hozzájuk.

Család?

Egy fiam van, és két unokám. A fiam családjával Nemesvámoson él, aktív közéleti szerepet folytat, a Pannon Térség Fejlődéséért Alapítvány titkára, a Vámosért Közhasznú Kulturális Egyesület elnöke.

Fia, unokái... S velük a remény.

Vörösberény-gyártelep vértanúi

(Nem tarkón, de közelről, hátulról, tehát mégiscsak orvul.)

Az 1922-től épülő Magyar Lőporgyártüzemi Rt., majd Nitrokémia Ipartelepek Rt. címe előbb Bugyogói gyártelep (mert a Bugyogó nevű forrás köré kerítették az üzemet), majd (mert hogy Fűzfő, így akkor e terület is Vörösberényé) Vörösberény-gyártelep, végül (mégiscsak) Fűzfőgyártelep. 1956. november 4-én négy gyártelepi fiatalt végeztek ki – egyes emlékezők szerint katini módszerrel, tarkólövessel – Tripolisznál, hogy közülük hármat (így emlékszik pár almádi öreg) a berényi temetőben hantoljanak el. S hogy az évfordulón rendre átjárnak ide emlékezni a fűzfőiek (és a veszprémiek) – az almádiak nem teszik tiszteletüket...

Nincs rá érkezésük!

– Berény? Nekünk mi közünk hozzá?

Mintha Berény nem Almádi része volna. Alapja.

Hadd el.

Aztán csodálkoznak, ha Berény időnként úgy dönt, elszakad Almáditól.

Balassi, Kertai, Schiszler? Keresed, kutatod, nem leled. A református temetőrészt gondozó kálvinisták nem tudnak róla – temetőkönyvük, mely év szerint jegyzi, mi nem történt ottan, nem említi –, a katolikusok sírkartotékja sem segít. Pedig a fűzfőiek ide járnak emlékezni!

Adatok innen-onnan. Amit mindjünkénél leszögeznek: Tripolisznál ölték meg őket az oroszok, az Országzászlónál temették el mind a négyet.

Balassa/Balasi Sándort a veszprémi kórházba szállították, ott az orosz légitámadás úgy megrémítette, hogy kitepte magát a csöpögtetőkből, és ez okozta a vesztét: a kórházfolyosón halt meg.

Kertai Mihály nemzetőrt 1956. november 4-én 18 évesen tarkón lőtték. Született Vörösberényben, 1938. május 1-jén.

Balogh Ferenc tanítósegéd... (Róla ennyi, semmi több.) (Végre egy értelmi-ségi vértanú! A többi: munkás. Proletár. Akiké volt, állítólag a hatalom. Amely meggyilkolta – melynek nevében meggyilkolták – őket.)

Schiszler József, született Tengelicen 1929. augusztus 14-én, ő 27 évesen vesztette életét. A hazáért. (Haza; nekik még volt.) (Schiszlereket Almádi környékén – Tobrukban, Veszprémben – 2000-valahányban is emlegetnek...)

Nyomozunk, utánajárunk, sokáig hiába. Néhány „apróság”. „Kihantolásuk 1957 májusa táján.” Almádi férfit említenek, november 4-én „Őt is arra a teherkocsira dobták, ahol a lelőtt fiúk feküdtek. Ott volt velük.” „Kertai bátyja a 80-as években a berényi kertbarát kört vezette.” „Gyártelepen az M-házakban laktak Kertai Misi szülei, édesanyja onnan a Gagarin utcába költözött...” „Kertai Misi-nek sokdioptriás szemüvege volt. Mit akartak vele?!“... Mígnem kiderül, él egy-kőjük bátyja! Kertai László Veszprémben. Amúgy az egyik 56-os szervezet tevékeny tagja.

No lám. Biztos összefutottunk már.

– A berényi temetőben a főbejárattól a főúton jobbra a 3. vagy a 4. sír a családé. Apám, anyám, nagybátyám és a bátyám. Mellettük van a Balassi-sír... Baloghról, Schiszlerről semmit sem tudok; 10 éves voltam... Az M-faluban laktunk, édesanyánk volt tisztviselő (az M-falu tisztviselőtelep Fűzfőgyártelepen). Édesapám Brazíliában is járt a cég ottani lőporgyárában.

Levelet mutat, a fia szedte le a világhálóról. Eszerint a bátyjába 72 golyót lőttek. Más úgy emlékszik, comblövés végzett vele. Nem engedték ellátni, elvérzett.

Édesapjuk, Kertai József csőszerelő mester, a Nitrokémia központi üzemében művezető. Egy csapattal 1940-ben (1941-ben?) Dél-Amerikában lőporgyárat épít – mutatja az ott róluk készült fényképet. 1953-ban halt meg. (Fűzfőn gyakori volt a korai elhalálozás, pl. a tobrukiak közül többen elsorvadtak, mert a kísérleti üzem laborjában dolgoztak...) (Jó kis „boszorkánykonyha” lehetett!)

– Édesanyám mindig azt mondta, hátulról lőtték le!

– A gyártelepi Felső-kapunál az ávós laktanyában volt szolgálatban. A nemzetőrök (egyben gyárőrök) kutyával járőröztek, amikor megjelentek az oroszok.

Azt mondták nekik, menjetek haza! Oroszul nem tudott; mutogatott?... A kutya védeni akarta a nemzetőröket, rátámadt az oroszokra. Mihály indult volna, háttal volt... Elfutott? Hátulról lőtte le... Sokan sokféleképp mondják. Ez is egy változat.

– Én csak arra emlékszem, anyámnak szóltak, jöjjön a kórházba, a fia megsérült. Elment. Hazahozta a zöld lódenkabátot. Azon is a hátán volt a luk. Talicskán tolt (valaki) haza az M-faluba... Sírunk.

Vörösberényben a Templom-gyöpon, a református templomnál volt a szülői ház, nagy szőlővel. Gyártelepen lakva nyaralónak használták. A bátyja, József oda nősült. Szőlész-borász, a füredi iskola egyik vezetője lett. László szerszámkészítő a Nitrokémiánál, szakoktató.

– Mihály 1938-ban Gyártelepen született, Vörösberényben anyakönyveztek, az itteni kápolnában keresztelték. Abban az évben (1956-ban) végzett villanyszerelőként... Szilofonon játszott a zenekarban... Nemzetőr! Hogy mint hazafi megvédje az otthonát, a gyárat! Misike hazaszeretetből állt be nemzetőrnek.

Hazafi... Mit nem mond az ötvenhatos vértanú testvére a XXI. század második tizedében... Arra föl mondja, hogy öntudatos hazafi volt a testvére, mert meg merjük pendíteni: van, aki szerint a fiatalok csak belekeveredtek az „eseményekbe”. Nem. Tudták, miért teszik.

– Balassit hívták Csikasznak. Balassi Csikasz...

Schiszler, Balogh máshol nyugodhat.

– Hogy hátrány érte volna a családot? Nem különösebben. Gyártelepen szolidárisak voltak, segítették anyámat, engem, a bátyám akkor már egyetemista. Budafokon kivonultak...

– ...Misike nagyon jó tornász volt... Lelövése? Az a valószínű, hogy hátulról, de nem tarkón; közléről. Tehát orvul.

Mondhatni muszka módra. Sőt, vöröskatona-szerűen.

A berényi temető egyik sírján fehér márványon:

BALASI CSALÁD
NYUGODJATOK BÉKÉBEN
JÓZSIKA ÉLT 8
KATIKA ÉLT 16

Sándor sehol. Pedig ő is a családi sírba került. Erre utal a sírkövön a veszprémi Pofosz nemzetiszalagos koszorúja: AZ 56-OS FORRADALOMBAN ÉS SZABADSÁGHARCBA HŐSI HALÁLT HALT BAJTÁRSUNK EMLÉKÉRE. Titkolni kellett? Nehogy az ávosutódok – maguk az ávosok, akkor épp pufajkában, később (ma is?) akár csokornyakkendőben – haló poraiban se hagyják békén. Sem őt, sem a családját.

A mellette levő, hasonló Pofosz-koszorúval jelölt sír fölirata:

CSISZÁR JÓZSEF
1906-1975
CSISZÁR JÓZSEFNÉ
1916-1988
CSISZÁR JÁNOS
1940-1956

AMÍG SZÍVÜNK DOBOG FELEDNI NEM FOGUNK

Mészáros Gyula veszprémi történésztől, az itteni 56-os események legjele-
sebb kutatójától is megtudhatjuk: Csiszár János (aki a családjával a temető mel-
lett lakott) a vörösberényiek élelmiszer-segélyével utazott Pestre, hogy harcoljon
a magyar szabadságért. Hazafelé jövet a teherkocsijuk beleborult az árokba,
a sérült fiataalt a fehérvári kórházba vitték, ahol belehalt sebeibe.

Mögöttük a harmadik 56-os – bajtársai által emlékkoszorúval ellátott – sí-
runk:

+
KERTAI JÓZSEF
1906-1953
KERTAI MIHÁLY
1938-1956
KERTAI JÓZSEFNÉ
1911-2003

SZÍVÜNK DOBOG, S FELEDNI NEM FOGUNK.

– Áldozatok voltak! – legyint a (nyilván balliberális) komá, hogy szóba kerül
a Fűzfőn lelőtt négy magyar fiú.

Áldozatok? Hősök! Ők még azt hitték, a hazáért akár a vértanúságot is vál-
lalni kell. Bármit.

A mi drága hősi halottaink.

Tank a Postás-üdülő előtt

Az egyik emlékező helybéli polgár azt emlegeti, hogy igenis elhangzott lövés
Almádiban 1956-ban! Éspedig a Postás-üdülő előtt, a volt Tüzépnél (ahol most
a buszpályaudvar terpeszkedik). A november 4. után itt lecövekelő páncélos,
nyilván hogy védje a szovjet katonatiszti üdülőt – amely már rég nem lehetett
katonakórház –, vetette ott meg a lánctalpát. Miközben senki nem bántotta az
oroszkat.

Egyszer csak kiemelkedett egy muszka tiszt a tankból és a levegőbe lőtt.

Fusson, ki merre bír.

Némelyeknek azért csak megfordulhatott a fejében – lám, az orosz ilyen
előrelátó volt: addig senki sem támadt a Ruszkiüdülő Postáspalotára, de majd

fog... –, hogy el kéne azt onnan takarítani! Mi több, a közeli elemi iskola nyolcadikosai is ezt vették a fejükbe.

2012-ben írja egy volt túlélő, hogy s mint esett a nyolcadikos almádi lurkók tankfoglalása.

Eszerint a gyerekek fogták magukat, és egy kis közön igyekeztek lopva a szovjet páncélos közelébe férkőzni. Észrevétlennek észrevétlenek lehettek, annyira azért nem, hogy a tanáraik ne fogjanak gyanút, s az egyiknek végül sikerül visszaterelnie a harckocsifoglalásra induló, harcra kész kis magyar gyermekcsapatot.

Őket nem kaszabolták le, nem úgy, mint pesti benzines palackos társaikat.

(Viszketett a tenyerünk – az ülepünk, a talpunk..., nem nyugodott a lelkünk? –; mi hetedikesként a viharsarki Nagy-Csabán készültünk hasonlóra, nem kevésbé sikertelenül.)

Almádi-(Nagy-)Magyarország!

